

Laurențiu Nistorescu

Reevaluându-l pe Iordanes: Cazul Sesostris

Abstract: *In spite of appearances, Jordanes account of a confrontation of the Getae with the armies of the Pharaoh Sesostris is not an invention of the Roman-got author, neither an actual historical fact. Investigating this subject highlights the processes and interactions of factual history that have marked the existence of Geto-Dacians during the 2nd millennium BC, but also in the next.*

Cuvinte-cheie: *geți/goți, Sesostris, massageți, agatârși*

Key-words: *Getae/Goths, Sesostris, Massagetae, Agathyrsi*

Frecvent minimizat ca importanță, atunci când nu este contestat *in integrum* ca izvor istoric, Iordanes este totuși, prin cele două opere ale sale – *Getica*¹ și *Romana*² – un reper important în istoriografie și, ca oricare alt izvor, înainte de a fi acceptat sau respins, trebuie supus analizei critice pentru fiecare dintre afirmațiile sale. Demersul de față își propune să supună analizei una dintre informațiile furnizate de istoricul goto-roman de la jumătatea secolului VI d.Hr., citată adesea ca argument al invalidării calitative a acestei surse: mențiunea privitoare la o legendară confruntare dintre geți și egiptenii faraonului Vesosis. Iată pasajul cu pricina: *Hic ergo Gothis morantibus Vesosis, Aegyptiorum rex, in bellum inruit, quibus tunc Tanausis rex erat. Quod proelio ad Phasim fluvium, a quo Fasides aves exortae in totum mundum epulis potentum exuberant, Thanausis Gothorum rex Vesosi Aegyptiorum occurrit, eumque graviter debellans in Aegypto usque persecutus est, et nisi Nili amnis intransmeabilis obstetissent fluenta vel munitiones, quas dudum sibi ob incursiones Aethiopum Vesosis fieri praecepisset, ibi in eius eum patria extinxisset. Sed dum eum ibi positum non valuisset laedere, revertens pene omnem Asiam subiugavit et sibi tunc caro amico Sorno, regi Medorum, ad persoluendum tributum cias subditos fecit*³.

1. *De origine actibusque Getarum* (Iordanes-Popa Lisseanu 1986)

2. *Liber de origine mundi et actibus Romanorum ceterarumque gentium* sau *De gestis Romanorum*

3. În traducerea, nu într-un totuș riguroasă, a lui Popa-Lisseanu: *Pe când goții locuiau aici, sub conducerea regelui lor Tanausis, le-a declarat război Vesosis, regele Egiptului. În lupta de lângă râul Phasis, de unde provin fasanii, păsări ce strălucesc în toată lumea la mesele bogaților, Tanausis, regele goților, a ieșit întru întâmpinarea lui Vesosis al Egiptului și, bătându-l cumplit, l-a urmărit până în Egipt și, dacă n-ar fi fost împiedicat de fluviul Nil, care nu era de trecut și de fortificațiile pe cari odinioară dăduse ordin să le facă împotriva incursiunilor etiopienilor, l-ar fi nimicit chiar în patria lui. Dar, fiindcă aici n-a putut să-i facă nici un rău, s-a întors înapoi și a subjugat aproape toată Asia și scumpului său amic, Sornus, regele*

Elementul de excepționalitate al informației furnizate de Iordanes, din perspectiva pe care o investigăm aici, este – cum deja am menționat – atestarea unui contact direct între egipteni și geți, fie el și militar, combatant, la un orizont cronologic situat cu circa patru milenii în urmă, când, potrivit modelelor cu care operează încă istoriografia perioadelor arhaice, nu doar identificarea unui grup etno-cultural getic, ci chiar și individualizarea corpului etnic proxim al tracilor pare a sta sub semnul întrebării. În sfera excepționalului se încadrează însă și evenimentul propriu-zis din relatarea lui Iordanes: dacă informația poate fi validată, ne-am afla în fața unei confruntări militare care a angajat forțe situate la distanțe de peste 2.000 de kilometri una față de alta⁴.

O analiză care să evite abordările cu valoare de prejudecată și, în același timp, să păstreze rigurozitatea determinațiilor factuale nu poate avea, în cazul de față, decât formatul metodologic al ecuației. Concret, în măsura în care putem certifica existența istorică a tuturor celorlalte elemente narative cu excepția geților, existența acestora din urmă ar fi validată, în termeni probabilist-statistici, la nivelul cvasicertitudinii; evident, însă, nu al certitudinii absolute, care reclamă cel puțin un element probatoriu direct. Ecuația narativă pe care ne-o furnizează Iordanes nu se apropie însă de acest deziderat decât într-o mică măsură – iar dacă insistăm totuși în demersul nostru, este pentru că împărtășim convingerea că cercetarea este productivă chiar și în absența unor rezultate concluzive.

Cel dintâi element validabil al ecuației date îl constituie personajul istoric Vesosis, identificat în exegeză, de multă vreme, cu faraonul Sesostriș al III-lea (Senusret al III-lea, după numele său oficial, egiptean⁵), care a domnit asupra regatului din Valea Nilului în al doilea sfert al secolului XIX î.Hr., un consens cvasigeneral fiind stabilit asupra anului de debut al domniei (1837 î.Hr.), în vreme ce asupra anului morții există încă unele dispute⁶. Istoria Egiptului consemnează mai mulți faraoni cu numele Sesostriș/Senusret, aparținând practic cu toții dinastiei a XII-a a Imperiului de Mijloc, dar dintre aceștia doar Sesostriș al III-lea (al cincilea reprezentant al dinastiei) poate fi considerat referențial pentru mențiunea lui Iordanes, întrucât este singurul care a comandat și chiar a condus personal o campanie militară la nord de Delta Nilului.

Mezilor, a pus pe supuși să-i plătească tribut.

4. Valoarea indică lungimea ponderată a unui traseu de uscat care unește baza Deltei Nilului cu gura de vărsare a Donului (Tanais), prin trecătorile Munților Caucaz - toate aceste repere fiind explicit menționate în relatare.

5. În formula integrală, Senusret/Senwosret Khakaure, faraon între anii 1837-1819 î.Hr. (Hornung *et alii*, pg. 492). Varianta Sesostriș, considerată în mod curent ca fiind forma grecizată a antroponimului egiptean, pare a fi mai degrabă o preluare de către Herodot al transliterării siro-babiloniene (Armayer 1980)

6. O dezbatere mai amplă privind cronologia, la Hornung *et alii* 2006, pg. 170 și urm. Alte datări ale domniei acestuia (cea mai frecventă fiind în intervalul 1878-1839 î.Hr.), la Murnane 1977, pg. 12 și urm. ș.a.m.d. De observat că toate celelalte datări propuse îl plasează pe Sesostriș al III-lea cu una sau, cel mult, două generații mai devreme.

De altfel, campania pe care a condus-o în cel de-al 16-lea an de domnie, respectiv în 1821 î.Hr., se constituie nu doar ca un criteriu de selectare a lui Sesostriș al III-lea din rândul regilor egipteni omonimi, ci și ca un al doilea element validabil din ecuația noastră. În acest caz avem însă de-a face doar cu o validare parțială: campania din anul 1821 î.Hr. s-a desfășurat în vecinătatea litoralului siro-palestinian al Mediteranei, având drept rezultat vasalizarea Canaanului și a altor mici formațiuni politice din zonă, însă pentru o prelungire a acestei campanii până în regiunea Caucazului, nu dispunem de nici o confirmare independentă⁷. Neconfirmată, ea nu este nici negată, iar în termeni de verosimilitate, nu putem decât să afirmăm că, atâta vreme cât o armată egipteană condusă de faraonul Sesostriș a parcurs distanța de la gurile Nilului la izvoarele Tigrului, o prelungire a expediției până în valea râului Phasis (teritoriul Georgiei de azi), fie și prin deplasarea unei avangarde care să nu se fi aflat sub comanda directă a faraonului, are un grad decent de credibilitate, dar nu mai mult.

Celelalte elemente ale ecuației, care trebuie supuse analizei de verosimilitate, sunt, în ordinea impusă de narațiune, Tanausis, regele goților/geților, contraofensiva getică spre Egipt și Sornus, regele mezilor. Numitorul comun al tuturor acestora este că, în afara relatării lui Iordanes și a surselor sale, nu avem nici un alt reper care să le confirme existența. Cu toate acestea, nu suntem îndreptățiți nici să le considerăm ficțiuni *in integrum*, din câteva considerente logico-istorice, asupra cărora vor zăbovi puțin. Astfel, în cazul antroponimului Tanausis, nu ne putem sustrage de la recunoașterea unui politonim derivat din denumirea antică a fluviului Tanais, Don⁸: menționarea sa în relatarea supusă atenției noastre semnifică, așadar, existența unui lider politico-militar al grupării de pe Don, care s-ar fi putut opune în bătălia de pe râul Phasis trupelor lui Sesostriș. Această lectură, logic obligatorie, adaugă un spor de verosimilitate mențiunii de la Iordanes, întrucât implicarea unor actori politico-militari de pe țărmurile nordice ale Mării Negre, oricare ar fi fost aceștia, pe malurile sale vestice (sau invers) este nu doar cu totul neexceptională, ci și atestată istoric cu o frecvență remarcabil de mare⁹.

Verosimilitatea elementului rămâne însă foarte redusă, dacă nu disociem politonimul Tanausis de formațiunea etno-politică a goților, așa cum explicit indică Iordanes. Dar și aici – ca, de altfel, și în cazul asocierii dintre liderul politico-militar Sornus și mezii acestuia – avem a introduce o circumstanță atenuantă. Atunci când utilizează etnonime, Iordanes urmează conduita mai tuturor autorilor din epoca sa și din epocile precedente, acordând acestora acoperire și pentru realitățile etno-politice anterioare, în raport cu care cele contemporane vădesc o continuitate vizibilă, cel puțin sub raport de dominanță teritorială.

Fie-ne îngăduit aici să divagăm puțin¹⁰, atrăgând atenția – întrucât este vorba despre Iordanes – că, departe de a fi o confuzie, interschimbabilitatea geți-goți cu care operează cel mai frecvent autorul nostru are, la data la care el redactează sinteza *Getica*,

7. Aici, în sensul de independentă de afirmațiile lui Iordanes și ale surselor acestuia.

8. Denumirea este atestată ca atare în *Geografia* lui Strabon (Strabon 11, 1), dar utilizarea sa este certificată cu cel puțin trei secole mai devreme, fiind întâlnită și la Herodot

9. Suficient să amintim că scii și sarmații istorici se deplasează pe această rută, că, înaintea lor, interacțiunile create de colonizarea greacă a Pontului Euxin se lasă reflectate în constructe literare precum legenda argonauților ș.a.m.d.

10. Vom reveni asupra acestui aspect în partea finală a intervenției de față

o acoperire cvasiperfectă: până la jumătatea secolului VI d.Hr., geții și goții cumulasera o coexistență pe același teritoriu, în aceleași cadre instituționale și în aceeași dependență de hegemonul romano-constantinopolitan, de aproape trei veacuri (dacă nu luăm în considerare și avangarda gotensă), căreia Iordanes țintează să-i dea și dimensiunea unui program politic. În această logică, revenind la ecuația narativă pe care o analizăm, prin geți/goți avem a înțelege o populație prezumată de autor, cu o îndreptățire pe care

paradigma științifică căreia ne circumscriem azi o poate valida sau respinge, o populație considerată atunci ca fiind într-o anumită măsură predecesoare în termeni cauzali - și știm tot de la Iordanes că acesta îi are în vedere pe massageți¹¹: doar câteva pasaje după cel dedicat lui Sesostris, autorul nostru invocă un alt pasaj din istoria sa neconvențională privitoare la geți, cel privitor la regina massagetă Thomyris¹². Să reținem, așa cum o făcuse anterior Herodot, că acești massageți erau localizați, în epoca lor istorică, în imediata vecinătate a râului Phasis, în bazinul râului transcaucazian Araxes. Vom reveni mai jos asupra temeiului pe care putem presupune că-l invoca Iordanes pentru a-i așeza pe massageți în ascendența geților istorici; să reținem aici că, la orizontul de timp la care faraonul

Sesostris își efectua campania nordică, în această regiune este atestat un neam cu un etnonim surprinzător de consonant: guteii. Evocarea acestui din urmă neam în contextul mai larg al istoriei Orientului Mijlociu în decursul mileniului II î.Hr. nu este deloc gratuită: este bine cunoscut rolul guteilor în prăbușirea Imperiului Akkadian¹³ și, astfel, facilitarea ridicării în locul acestuia a Imperiului Asirian, proces petrecut cu circa trei secole anterior

11. Populație considerată de origine scito-iraniană, care la data confruntării cu perșii lui Darius I, se afla localizată – aspect de reținut pentru analiza noastră – în bazinul râului Araxes din Transcaucazia (Herodot 1, 201), deci în vecinătatea teatrului de operațiuni de pe râul Phasis.

12. Iordanes-Popa Lisseanu 1986, pg. 31-33/95-96. Episod relatat, de asemenea, de Herodot, 1, 204, 14. Aflat de asemenea într-o zonă de disconfort analitic, acest pasaj merită supus la rândul său unei analize distincte, întrucât propune o explicitare de principiu acceptată, dar cu neglijarea derivatelor sale logice, a insolitei campanii efectuate de regele persan Darius la gurile Dunării, în anul 415 î.Hr.: campania ar fi fost, astfel, o prelungire a unui război deja cronicizat al suveranului persan cu sciții massageți, constituind răspunsul la înfrângerea suferită din partea trupelor reginei Thomyris și exprimând încercarea strategică de a-i lovi pe massageți printr-o învăluire ce presupunea ocolirea Mării Negre. Derivatele logice neglijate ale unei atari perspective țin de atestarea implicită a faptului că locul de origine (nucleul teritorial de putere) al massageților era zona de nord, nord-est a Mării Negre și că aceștia exercitau o oarecare dominație/influență asupra celorlalte populații riverane Pontului Euxin, scito-iraniane sau (precum în cazul geților propriu-ziși) nord-tracice – aspecte care sunt de natură să contextualizeze mai consistent informațiile privitoare la sciții lui Ariapaites și agatârșii lui Spargapaites. De reținut este și faptul că, pe acest temei, Iordanes reține ca etimon pentru numele cetății Tomis pe cel al reginei massagete.

13. Guteii reușesc, în secolele XXI-XX î.Hr., să instaleze pe tronul din Akkad o dinastie proprie, ultimul exponent al acesteia, regele Tirigan, fiind înfrânt în jurul anului 2050 î.Hr. de o insurecție pornită din orașul Uruk. O generație mai târziu, regele asirian Puzur Ashur I instituie o nouă dinastie și, odată cu ea, Imperiul Asirian. (Mark 2004, pg. 41)

campaniei egiptenilor lui Sesostris.

O observație similară avem a face și în ceea ce-i privește pe mezii regelui Sornus. Aceștia își fac apariția în istorie, sub acest etnonim, abia la începutul mileniului I î.Hr., ca populație iranoidă din vecinătatea sudică a Mării Caspice, aflată sub hegemonie asiriană (neoasiriană), ulterior babiloniană, care a reușit să-și creeze propriul imperiu în decursul secolelor VII-VI î.Hr., pentru a deveni ulterior parte a istoricului Imperiu Persan¹⁴, frecvent desemnat în izvoarele grecești ca Medo-Persan. La data campaniei lui Sesostris, însă, teritoriile massageților (ale guteilor, pe atunci¹⁵) constituiau periferia nordică a Imperiului Asirian – iar aici, consultarea listelor regale ne furnizează un detaliu interesant: contemporan cu Sesostris al III-lea, acestea atestă un anume suveran asirian Saru-kun/Sargon I¹⁶, antroponim susceptibil să fi putut fi transliterat de sursele lui Iordanes ca Sornus¹⁷.

Am lăsat la urmă cel de-al cincilea element al ecuației narative formulate de Iordanes – contraofensiva getică/gotică împotriva egiptenilor lui Sesostris – întrucât aceasta pare a avea cel mai fragil eșafodaj argumentațional. Există însă și aici câteva circumstanțe atenuante ale neverosimilității, chiar dacă acestea țin mai degrabă de registrul logico-istoric. Astfel, atâta vreme cât acceptăm informația că armata lui Sesostris al III-lea a suferit o înfrângere severă în bătălia din valea râului Phasis, este mult mai probabil ca o astfel de contraofensivă să fi avut loc decât ca ea să nu se fi întâmplat. Consecințele directe campaniei nordice ale campaniei lui Sesostris înclină, drept e că nu semnificativ, în aceeași direcție interpretativă: cu excepția unei vasalizări efemere a Canaanului, Egiptul nu a înregistrat nici un alt câștig din această operațiune – ba mai mult, efortul pare să fi contribuit la debutul declinului Imperiului de Mijloc, fapt semnalat de eșecul ultimei campanii cunoscute a fi fost conduse de Sesostris, cea împotriva nubienilor, din al 19-lea an de domnie¹⁸. De altfel, nici domnia fiului și succesorului lui Sesostris al III-lea pe tronul egiptean, faraonul Amenemhat al III-lea, n-a fost mai strălucită sub aspect militar, acesta reușind cu greu să facă față atacurilor de la frontierele nubiană și sinaită ale imperiului său.

În ceea ce privește consecințele indirecte ale campaniei puse de Iordanes pe seama lui Sesostris, avem a observa că, în decurs de un secol, un secol și ceva de la eveniment, în regiunea afectată de această desfășurare militară se produc evenimente care schimbă raportul de forțe politice dramatic în defavoarea Egiptului. În inima Asiei Mici se pun bazele viitorului Imperiu Hittit, pe cursurile superioare ale Tigrului și Eufratului se cristalizează – așa cum am văzut – Imperiul Asirian ș.a.m.d., în vreme ce (ca să ne limităm această trecere în revistă), în imediata vecinătate a frontierelor egiptene, Canaanul se autonomizează treptat, anticipând revanșa hiksosă din veacul următor – toate acestea

14. Young 2008, pg. 1 și urm.

15. Teoriile privitoare la descendența fie și parțială a massageților din gutei sunt, deocamdată cel puțin, neconvingător susținute, dar nici nu pot fi aprioric respinse.

16. Chavalas 2006, pg. 23. Regele assyrian Sargon I este, evident, un personaj istoric diferit de regele akkadian Sargon I (cel Mare), care a trăit cu circa jumătate de mileniu mai devreme.

17. Acest personaj este de luat în seamă ca referențial pentru Sornus în primul rând datorită faptului că a recurs la fortificarea capitalei sale Assur, măsură care sugerează că s-a aflat în fața unui pericol major chiar în timpul campaniei efectuate de faraonul Sesostris către ținuturile sale (Gwendolyn 2001, pg. 139).

18. Shaw 2003, pg. 155

sugerând că operațiunea nordică a lui Sesostris a jucat, prin anvergura sa și a eșecului său, un rol declanșator.

Putem închide aici ecuația narativă supusă investigației noastre, ecuație care rămâne pe ansamblul său nerezolvată, dar pe care, grație celor de mai sus, o putem reformula în termenii acceptați de paradigma științifică în care construim astăzi istoria. Ce ne spune, așadar, Iordanes, în acești termeni? Că, într-un moment precis determinabil al secolului XVIII î.Hr. (anul 16 al domniei faraonului Sesostris, fie acesta 1821 sau 1862 î.Hr.), suveranul Egiptului a condus personal o amplă campanie militară în ceea ce numim în prezent Orientul Mijlociu, inițial victorioasă, dar care, la limita nordică a operațiunilor militare (regiunea caucaziană) a suferit o înfrângere decisivă din partea unei coaliții formate de antecesorii prezumați ai geților/goților (guteii, prezumați la rândul lor a fi strămoșii masașeților) și cei ai mezilor (asirienii); respectiv, că, în consecința acestei înfrângeri, prelungită printr-o contraofensivă de proporții similare, în largul areal dintre Mesopotamia și Mediterana s-a afirmat o nouă putere politico-militară: cea a mezilor (mezo-perșilor) în identificarea lui Iordanes, a asirienilor în termenii epocii. Avem a constata că acest scenariu (care, sub aspectul raportării la istoria factuală, poate fi amendat într-una sau mai multe componente ale sale, dar care are – în același palier factual – poziții consistente de certificare probativă), nu conține nici un element de neverosimilitate structurală, fiind întru totul consonant cu ceea ce știm, în registru științific, implicit ca stadiu al cercetărilor, despre contextul regional și cronologic indicat.

O valorizare metodologică a prezentului demers

Ajunși în acest punct, am putea abandona analiza, argumentându-ne opțiunea cu observația că, indiferent dacă este validabil factual sau doar în termeni generici, subiectul narațiunii lui Iordanes (a celei aici evocate) excede cu mult aria de interes a cercetărilor noastre: întâmplările relatate nu au nici o conexiune directă sau indirectă cu evenimentele, procesele și mutațiile din spațiul viitoarei romanității orientale și a fundamentelor pantracice ale acesteia. Observația este corectă doar până la un punct, anume până la punctul autorial: dacă relatarea în sine este excentrică ariei tematice de interes, autorul ei, cărturarul romano-got Iordanes, aparține pe de-a-ntregul romanității orientale, fapt care ne îngăduie să ne interogăm asupra rolului său în formularea acestui construct narativ, a contextului în care îl formulează și, deloc în cele din urmă, a motivațiilor și obiectivelor sale. Fără a mai dezvolta, aici, eșafodajul argumentativ¹⁹, vom reitera, ca punct de plecare, observația că, pentru Iordanes, rescrierea istoriei²⁰ nu implică alterarea datelor factuale (așa cum au fost ele fixate de sursele sale) și nu se limitează la a reinterpretă trecutul

19. O dezvoltare a acestuia, fatalmente incompletă, a fost expusă de autor în comunicarea ”*Imaginarul istoric ca instrument ideologic. Cazul Iordanes*”, susținută în cadrul Colocviului internațional ”Comunicare și cultură în România europeană”, ediția a V-a, 24-25 iunie, Universitatea de Vest & Centrul de Studii Romanice Timișoara, Arheovest, Institutul de Cooperare și Limbă Camoes Portugalia, Universitatea Szeged (în curs de publicare).

20. Vorbim despre o rescriere a istoriei pentru a sublinia că lucrările lui Iordanes sunt, sub aspect strict formal, reluări ale altor cronografii, contribuția autorului nostru făcându-se resimțită, dar și în acest caz doar parțial, numai în ceea ce privește întâmplările propriei generații.

prin prisma experienței acumulate de ultima generație, ci se constituie într-un construct sintetic angajat, inevitabil ideologic, menit să susțină un anumit proiect de societate: un nemaipetrecut proces de sinteză între geții și goții care coabitau de cel puțin trei secole într-un așezământ politico-juridic de la frontiera dunăreană a Imperiului de Constantinopol în cazul sintezei *Getica*, respectiv, o validată (chiar dacă printr-un alt parcurs) simbioză între Imperiul Roman și Împărăția Creștină, în cazul sintezei *Romana*.

Faptul că Iordanes nu apelează voit (și cu atât mai puțin programatic) la alterarea factuală a datelor istorice pe care i le furnizează sursele folosite este probat și în speța Sesostris. Istoricul romano-got de la Dunărea de Jos este mult mai temperat în relatarea sa decât, spre exemplu, Herodot, ale cărui *Istorii* rămân, cu toate intermedierele lor, principalul izvor pentru saga faraonului care s-a luptat cu ”geții”. Mult mai extinsă, relatarea herodotiană adaugă informații despre alte realizări din registrul excepționalului ale aceluiași faraon²¹, veridicitatea acestor date fiind supralicitată de istoricul din Halicarnas

prin mărturia observării personale a unor monumente ridicate pentru onorarea acelor fapte. Elementul comparativ care ne interesează aici este că, în vreme ce Iordanes este mai rezervat, Herodot afirmă explicit că Sesostris ar fi pătruns până în Europa propriu-zisă, confruntându-se (inițial victorios) nu doar cu sciții, ci și cu tracii²². Dar, în vreme ce pentru Herodot, etichetele de trac și scit sunt categorii largi, personaje colective generice care desemnează mai degrabă orizonturi ale exteriorului *oikumenei* grecești decât familii de popoare în sensul convergenței etnice prin care înțelegem astăzi această sintagmă, Iordanes se obligă (prin opțiunile sale de proiect) să acorde atenție ariilor particulare dinăuntrul lumilor panscitică și pantracică, precum și relațiilor privilegiate dintre unele dintre aceste arii: geto-goții, massageții ș.a.m.d. Cum deja am afirmat mai sus²³, Iordanes prezumă cu o oarecare laxitate că între geto-goți și massageți ar exista o oarecare continuitate, suficientă pentru a-i motiva anexarea episodului confruntării cu Egiptul faraonic la trecutul Geto-Gothiei²⁴.

Curentul dominant în istoriografie consideră, în opinia noastră cu o justificare doar parțială, că raportul de descendență dintre geți și massageți pe care îl ia în considerare Iordanes reprezintă doar o speculație gratuită, la care autorul recurge pentru a supralicita strălucirea trecutului geto-gotic. Există însă și o serie de elemente factuale care ne obligă

21. Cea dintâi menționată este expediția maritimă organizată de Sesostris în Marea Eritreei, cu precizarea că flota egipteană ar fi avansat până într-o zonă în care bancurile de nisip ar fi făcut navigația imposibilă (Herodot 2, 102).

22. Herodot 2, 103

23. Vezi pasajul introdus prin nota 10

24. Formularea, pur convențională, are temeii în expresia ”*Haec Gotia, quam Daciam appellavere maiores, quae nunc ut diximus Gepidia dicitur*” a aceluiași Iordanes (*Getica* 12,74)

cel puțin să ponderăm o expediție atât de simplistă a viziunii iordanesiene. Masașeții își fac apariția în izvoare chiar în ajunul convenționalei ”intrări în istorie a geților” din anul 514 î.Hr. Potrivit lui Herodot²⁵, Cyrus al II-lea (cel Mare), predecesorul regelui Darius I, îi atacă pe masașeți, în deja menționatul lor ținut din câmpia caspică în anul 539 î.Hr. sau imediat după, în prelungirea cuceririi de către acesta a așa-numitului Imperiu Neo-Babilonian, fiind sever înfrânt de către aceștia; înfrângerea a constituit, două decenii mai târziu, una din motivațiile pentru epeica operațiune antiscitică a lui Darius I, care a debutat inițial cu un atac explicit îndreptat împotriva masașeților, pentru ca apoi să se extindă asupra întregului (și greu definitului) ansamblu demografic din nordul îndepărtat, în cadrul căreia campania din Europa, de la gurile Dunării, a constituit doar una din fazele războiului persano-scitic. Ceea ce trebuie să ne atragă atenția în acest moment este că geții – care locuiesc ca autohtoni tocmai acolo unde legenda îi aduce pe masașeții reginei Thomyris, porniți în migrație²⁶ sub presiunea amenințării persane – își fac apariția ca avangardă a sciților nord-pontici, fără a putea distinge (și, în această etapă a investigației noastre, nici nu e necesar) dacă este vorba doar de sciții istorici, ”regali”, doar de vecinii lor de la vest de Nistru, agatârșii, sau de o eventuală coaliție a celor două comunități²⁷.

Avem, pe de o parte, certitudinea că geții, asupra cărora domnea la acea vreme regele anonim care i-a fost gazdă lui Zalmoxes²⁸, au coabitat îndeaproape cu neamul de proveniență necunoscută al agatârșilor, peste care va domni, chiar în generația următoare campaniei din 514 î.Hr. a lui Darius I, un anume rege Spargapeithes, biruitor al sciților est-nistreni conduși de Ariapeithes²⁹; pe de alta, cel puțin interesanta coincidență onomastică/politonomastică dintre regele agatârșilor Spargapeithes și generalul massaget cvasiomonim, Spargapises, prezumat fiu al reginei Thomyris și cert învingător al regelui persan Cyrus cel Mare, înainte de a fi capturat viu, într-o confruntare ulterioară, de același suveran persan³⁰. Găsim constituită aici prezumția (dar nu mai mult în acest stadiu al cercetărilor) că o anumită grupare din elita massagetă, refugiată în spațiul carpato-danubian din fața înaintării persane, s-a identificat cu populația mixtă geto-scitică a agatârșilor, dacă nu cumva a format efectiv această comunitate creolizată³¹. Ne mai atrage atenția și faptul că

25. Herodot 1, 153

26. O migrație care se desfășoară, de altfel, pe circuitul nord-pontic, tulburând populații îndeaproape înrudite sub aspect etno-cultural cu masașeții, precum isedonii, cimmerienii, sciții istorici, gelonii și agatârșii (vezi și Herodot 4, 11).

27. Herodot reține legenda fraților Agathyrsoș, Gelonos și Skythes (Herodot 4, 10), care pare a fi ecoul unui *status-quo* anterior celui creat de migrația sfârșitului de secol VI î.Hr., sub presiunea expansiunii persane/medo-persane – un *status-quo* bazat pe asocierea/alianța dintre cele trei neamuri scitoide nord-pontice

28. Subiect dezvoltat la Nistorescu 2010

29. Herodot 4, 76-78. De precizat că Herodot a fost riguros contemporan cu Spargapeithes și Ariapeithes, istoricul fiind astfel în măsură să ne furnizeze informații mult mai detaliate. Unele dintre acestea ne rețin atenția, întrucât sugerează că interferența populațiilor scito-iranoide în noile construcții politice (protostatale și eminate statale) din spațiul pan-tracic n-a fost deloc neglijabilă. Astfel, una dintre cele trei soții ale regelui scit Ariapeithes a fost o colonistă greacă din Histria (mama regelui sit Scyles, refugiat la curtea regelui traco-odris Sitalces), iar o alta a fost fiica regelui Teres, fondatorul – pe ruinele instituționale ale satrapiei persane Skudra, întemeiate de Darius I în consecința campaniei sale la Dunăre! – regatului sud-tracic al odrșiilor.

30. Herodot, 1, 204-215

31. Să adăugăm, ca element suplimentar de convergență, observația că inamicitatea dintre Spargapeithes și

arealul în care se vor sedentariza în Dacia acești agatârși are la rândul său o conexiune interesantă cu bazinul Mediteranei orientale, încă din mileniul în care acest spațiu era dominat de Egiptul faraonului Sesostris: Caucazul, ținutul central al Carpaților Orientali, care va fi integrat regatului getic într-un moment ulterior formării acestuia (implicit și al consumării asimilării agatârșilor³²) și va deveni pivotul acestui regat în ultimele secole de existență de sine stătătoare, este patria acelor cauconi/*caucoenses* menționați de tratatele geografice ale lui Ptolemeu și Strabon, despre care avem știre, încă din epoca lui Homer, că au participat activ la Războiul Troian din anii 1210-1200 î.Hr., ca aliați (alături de toate celelalte neamuri tracice implicate) ai cetății asediate, iar anterior acestei confruntări, indistinct în masa pantracică, la mișcările ”popoarelor mării”³³ care au pus capăt existenței Imperiului Egiptean de Mijloc, cel dominat de figura faraonului Sesostris.

Bibliografie selectivă:

Volume, sinteze:

Herodot 1984

Herodot, *Istorie*, ed. Onu, Liviu, Șapcaliu, Lucia, Ed. Minerva, București

Hornung et alii 2006

Hornung, Erik, Krauss, Rolf, Warburton, David A., *Ancient Egyptian Chronology*, în van Soldt, W. H. (ed.), ”Handbook of Oriental Studies – Section One: The Near and Middle East”, vol. 83, Ed. Brill, Leiden/Boston

Chavalas 2006

Chavalas, Mark W. (ed.), *Ancient Near East: Historical Sources in Translation*, Ed. Wiley – Blackwell Sourcebooks in Ancient History

Gwendolyn 2001

Gwendolyn, Leick, *Whos who in Ancient Near East*, Ed. Routledge, London/New York

Iordanes-Popa Lisseanu 1986

Iordanes, *Getica*, Popa-Lisseanu, G. (ed., trad.), Drăgan, J. C. (pref.), Ed. Centrul European de Studii Tracice Roma, Ed. Nagard, Roma

Mark 2004

Mark, Van De Mierop, *A History of the Ancient Near East*, Ed. Wiley – Blackwell Sourcebooks in Ancient History

Murnane 1977

Murnane, William J., *Ancient Egyptian Coregencies – Studies in Ancient Oriental Civilization* nr. 40, Ed. The Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago

Shaw 2003

Shaw, Ian, *The Oxford History of Ancient Egypt*, Oxford University Press, Oxford

Ariapeithes se poate explica în acest scenariu ca prelungind conflictul neamurilor sciților nord-pontici cu masa getică care le-au tulburat existența în migrația lor din fața înaintării persane.

32. Este tentant să afirmăm că aceștia se regăsesc în neamul istoric al dacilor racatensilor, localizat în exact același areal, în etapa istorică imediat succesivă

33. Una dintre cele șase mari coaliții etno-culturale identificate de sursele egiptene contemporane în spatele etichetei generice ”popoarele mării” este cea desemnată drept *Tjeker* – transcrierea egipteană a etnonimului tracilor.

Strabon 1972

Strabon, *Geografia*, vol I, Vant-Ștef, Felicia (trad.), Ed. Științifică, București

Articole:

Armayer 1980

Armayer, Kimball O., *Sesostris and Herodotus' Autopsy of Thrace, Colchis, Inland Asia Minor, and the Levant*, în *Harvard Studies in Classical Philology*, vol. 84 (1980), Ed. Harvard University, pg. 51-74

Nistorescu 2010

Nistorescu, Laurențiu, *Regalitatea arhaică. Momentul Zalmoxes*, în „Studii de Istoria Banatului” nr XX/2010, pg. 5-22, ed. Universității de Vest Timișoara

Young 2008

Young, T. Cuyler, *The early history of the Medes and the Persians and the Acaemenid empire to the death of Cambyses*, în Boardman, John, Hammon, N.G.L., Lewis, D.M., Ostwald, M. (ed.), "The Cambridge Ancient History", vol. IV "Persia, Greece and the Western Mediterranean, c. 525 to 429 BC, Ed. Cambridge University, Cambridge, pg. 1-52